

УДК 159.938.3:378.015.311

Якимчук Борис Андрійович, кандидат психологічних наук доцент,
професор кафедра психології, факультет соціальної та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
e-mail: Boris18667@gmail.com

ORCID iD: 0000-0002-3303-6478

ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗВО

Анотація

Мета дослідження: визначити особливості розвитку творчої особистості в умовах навчальної діяльності у ЗВО в контексті сучасних інформаційно-комунікаційних трансформаційних процесів у суспільстві.

Методи дослідження. Метод описового аналізу дав змогу визначити особливості розвитку творчої особистості в умовах навчальної діяльності у ЗВО в контексті сучасних інформаційно-комунікаційних трансформаційних процесів у суспільстві. Методом системно-структурного аналізу здійснено огляд сучасного стану творчого розвитку особистості студента ЗВО. Методом компаративного аналізу представлено погляд на психологічне становище особистості в процесах соціально-комунікативних трансформацій.

Результати. Описано специфічні компоненти розвитку творчого складника діяльності, та основні умови реалізації творчого потенціалу особистості. Розглянуто питання про доцільність творчого продукту як сучасного засобу реалізації творчих задатків. Активізовано наукову дискусію про розширення меж розуміння поняття творчості як активної діяльності.

Визначено роль творчості у розвитку індивіда, а також зміну самої природи творчості в сучасних умовах.

Відмічено, що зміна парадигми творчої особистості стимулює зростання ролі Інтернету у соціальній взаємодії. Підкреслено, що сферами прикладання зусиль сучасної особистості стає участь у соціальних мережах. Показано, що це спричиняє зростання ролі творчого впливу на усі сфери життя сучасної молоді людини. Зокрема відмічено, що важливо підтримувати творчий потенціал особистості, починаючи саме зі студентського віку, тобто часу, під час якого відбувається найбільш активне навчання особистості, її пристосування до оточуючих умов, вибір власного шляху та засобів самовираження, та ін.

Висновки. *У підсумку підкреслено, що ключовою умовою реалізації задатків як потенційних творчих здібностей особистості є діяльність, тобто активна взаємодія з оточуючою дійсністю, що передбачає створення активних умов навчально-виховної діяльності. Важливим для розуміння на рівні управлінських процесів у ЗВО є усвідомлення необхідності створення освітньо-професійного поля організації діяльності з метою формування відповідного середовища. Це є методологічно обґрунтованим та включає інтенсифікацію процесі взаємодії в застосування сучасних технологій. У зв'язку із цим підсумовано, що найбільш продуктивним засобом є діяльне навчання, що реалізується у вигляді вирішення конкретних професійних задач, відповідного аналізу та комплексного програвання прикладних ситуацій, сумісної діяльності навчальної групи тощо.*

Ключові слова: *творчий розвиток, творчий потенціал, творчі здібності, творчі можливості, творчість у навчальній діяльності.*

Якимчук Борис Андреевич, кандидат психологических наук, доцент профессор кафедры психологии факультет социального и психологического образования Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УВО

Аннотация

Цель исследования: определить особенности развития творческой личности в условиях учебной деятельности в вузе в контексте современных информационно-коммуникационных трансформационных процессов в обществе.

Методы исследования. Метод описательного анализа дал возможность определить особенности развития творческой личности в условиях учебной деятельности в вузе в контексте современных информационно-коммуникационных трансформационных процессов в обществе. Методом системно-структурного анализа осуществлен обзор современного состояния творческого развития личности студента. Методом компаративного анализа представлен взгляд на психологическое положение личности в процессах социально-коммуникативных трансформаций.

Результаты. Описаны специфические компоненты развития творческой составляющей деятельности, и основные условия реализации творческого потенциала личности. Рассмотрен вопрос о целесообразности творческого продукта как современного средства реализации творческих задатков. Активизирована научная дискуссия о расширении пределов понимания понятия творчества как активной деятельности. Определена роль творчества в развитии индивида, а также изменение самой природы творчества в современных условиях.

Отмечено, что изменение парадигмы творческой личности стимулирует рост роли Интернета в социальном взаимодействии. Подчеркнуто, что сферами прикладывания усилий современной личности становится участие в социальных сетях. Показано, что это вызывает рост роли творческого влияния на все сферы жизни современного молодого человека. В частности отмечено, что важно поддерживать творческий потенциал личности, начиная именно со студенческого возраста, т.е. времени, когда происходит наиболее активное обучение личности, ее приспособление к окружающим условиям, выбор собственного пути и средств самовыражения и пр.

Выводы. *Подытожено, что ключевым условием реализации задатков как потенциальных творческих способностей личности является деятельность, т.е. активное взаимодействие с окружающей действительностью, которая предусматривает создание активных условий учебно-воспитательной деятельности. Важным для понимания на уровне управленческих процессов в вузе является осознание необходимости создания образовательно-профессионального поля организации деятельности с целью формирования соответствующей среды. Это является методологически обоснованным и включает интенсификацию процесса взаимодействия в применении современных технологий. В связи с этим подытожено, что наиболее комплексным и результативным методом является обучение действием, которое осуществляется в виде решения реальных профессиональных заданий, анализа и проигрывания конкретных ситуаций, совместной деятельности учебной группы, самостоятельной работы.*

Ключевые слова: *творческое развитие, творческий потенциал, творческие способности, творческие возможности, творчество в учебной деятельности.*

Yakymchuk Borys Andriiovych, Candidate of Psychological Sciences Professor of Psychology docent Department of Psychology, Social and Psychological Education department Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Boris18667@gmail.com

ORCID iD: 0000-0002-3303-6478

PSYCHOLOGICAL SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE PERSONALITY IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary

Research aim: *to define the features of creative personality development in the high school educational activity conditions in the modern context of informatively-communication transformation processes in society.*

Research methods. *The method of descriptive analysis gave an opportunity to define the features of creative personality development in the conditions of educational activity in high school in the modern context of informatively-communication transformation processes in society. The method of system-structural analysis is carry out the review of personality's modern creative development of high school student status. The method of comparative analysis is present a look to psychological position of personality in the social communicative transformations processes.*

Results. *The specific components of development of creative constituent of activity, and basic terms of realization of creative potential of personality, are described. A question is considered about expedience of creative product as modern means of the creative making realization. A scientific discussion is activated about expansion of creative work as activity. The role of work is certain in individual's development, and also change of creative nature in modern terms.*

It is marked, that the change of paradigm of creative personality stimulates the increase of the Internet in social cooperation role. Underline, that

participating becomes the spheres of making effort of modern personality in social networks. It is shown that it causes the increase of creative influence role on all modern young man life spheres. It is marked in particular, that it is important to support creative personality potential, beginning exactly from student age, to time, during that there are the most active studies of personality, her adaptation to the surrounding terms, choice of own way and self-expression facilities, etc.

Conclusion. *In a result underline, that by the key condition of making as potential creative personality capabilities there is activity, he active co-operating is with surrounding reality that envisages creation of educational active terms. Important for understanding at the level of administrative processes high school has realization of necessity of creation of the educationally-professional field of organization of activity with the aim of corresponding environment forming. It is methodologically reasonable and includes intensification process of cooperation in modern application technologies. It is summarized, that the most complex and effective method are studies an action, that comes true as a decision of the real professional tasks, analysis and playing of certain situations, joint activity of educational group, independent work.*

Keywords: *creative development, creative potential, creative capabilities, creative possibilities, work in educational activity.*

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Потенціал творчого розвитку особистості є питанням значної вагомості у зв'язку із динамічно змінюваними умовами соціально-комунікативної взаємодії у сучасному суспільстві. Зростання електронно-цифрового складника соціальних взаємин, виокремлення інноваційних технологій як нового виду творчості стимулюють постановку питань про місце особистості у системі продукування нового, ролі творчого потенціалу як особистісної властивості у створенні творчого продукту і необхідності такої діяльності на сучасному етапі. Постає питання про доцільність творчого продукту; активізується наукова дискусія про розширення меж розуміння поняття творчості як

активної діяльності тощо. Зокрема, незрозуміло, чи можна назвати продукт технічно-цифрової діяльності творчим. Чи доцільно загалом вести мову про творчість як творення нового, або ж на сьогодні варто розуміти творчість як компіляцію вже існуючих продуктів? Постає питання про чітку наукову обумовленість понять, а також визначення обґрунтованої позиції стосовно творчої діяльності у системі психологічної науки.

Методи та методика дослідження. На сьогодні здійснено вичерпне дослідження теоретичних підвалин феномену творчості у науковій психології. Вченими-дослідниками сформульовано ключові наукові постулати теорії творчості, виокремлено та операціоналізовано відповідні поняття творчого продукту, творчої активності особистості, акту творчої діяльності тощо.

Поміж тим, питання творчої особистості актуалізується новими, виключними умовами суспільного розвитку, що провокує перегляд класичних теорій творчості та їх уточнення стосовно тих трансформаційних процесів, які ми спостерігаємо сьогодні, і у яких кожен із нас бере безпосередню участь. Зміни парадигми творчої особистості стимулює зростання ролі Інтернету у соціальній взаємодії, зокрема сферами прикладання зусиль сучасної особистості стає участь у соціальних мережах, блогінгу тощо. Підкреслимо, що особа не обов'язково повинна продукувати інформацію у вказаних форматах: мова йде як про активних, так і про пасивних учасників соціальної взаємодії.

Таким чином, творча особистість формується (та трансформується) відповідно до впливів оточуючого інформаційного середовища. Психологічне становище особистості в даних процесах, роль творчості у розвитку індивіда, а також зміна самої природи творчості в описаних умовах і становлять предмет наукового інтересу сьогодні.

Виклад основного матеріалу. З метою всебічного розгляду питання розвитку творчої особистості нами було першочергово взято до уваги праці, пов'язані із професійно орієнтованим та особистісним рівнями становлення

особистості у сучасному вимірі [1; 3; 6]. Вказані вчені різноаспектно досліджують феномен індивідуального розвитку особистості через призму творчих аспектів її діяльності.

Вагомими для нашого дослідження є наукові праці, що здійснили аналіз специфіки сучасної суб'єкт-суб'єктної взаємодії у ЗВО, та ролі викладача у розгортанні творчого потенціалу студента. З точки зору Т.М. Яблонської [18], динаміка становлення студента як професіонала в першу чергу передбачає активізацію творчого потенціалу особистості через рольову взаємодію у навчальному процесі.

Окрему увагу у статті було приділено емоційно-забарвленому складнику творчого розвитку особистості студента. Як вважає О.Я. Чебикін [15], гармонійний особистісний, та зокрема творчий розвиток можливий лише завдяки становленню емоційної зрілості, і студентський вік – початковий етапі для цих процесів. М.І. Томчук [14] розкриває психологічну готовність особистості до діяльності через творчий розвиток та емоційно-креативну компетентність.

Ми також поділяємо наукову позицію А.В. Массанова, який підкреслює суттєву роль креативного складника у будь-якому навчальному процесі, зокрема і студентів ЗВО [12].

З приводу деяких сучасних аспектів творчого розвитку особистості вагомим є внесок Т.В. Дегтяренко [4], який відзначає зростання ролі творчого впливу на усі сфери життя сучасної молоді людини. Зокрема важливо підтримувати творчий потенціал особистості, починаючи саме зі студентського віку, тобто часу, під час якого відбувається найбільш активне навчання особистості, її пристосування до оточуючих умов, вибір власного шляху та засобів самовираження, та ін.

Дискусія. Домінуючою потребою сьогодення є потреба у творчо розвинених та освічених особистостях, здатних до постійного саморозвитку [2]. Творча діяльність в умовах сьогодення має реалізовувати концепцію розвитку особистості у діяльності, що охоплює професійний розвиток

фахівця, навички самоорганізації у діяльності, розвинені індивідуальні здібності, інтелектуальний потенціал, професійно значущі особистісні характеристики. З метою формування відповідного середовища важливим є створення освітньо-професійного поля організації діяльності, що є методологічно обґрунтованим та включає інтенсифікацію процесу взаємодії в застосування сучасних технологій.

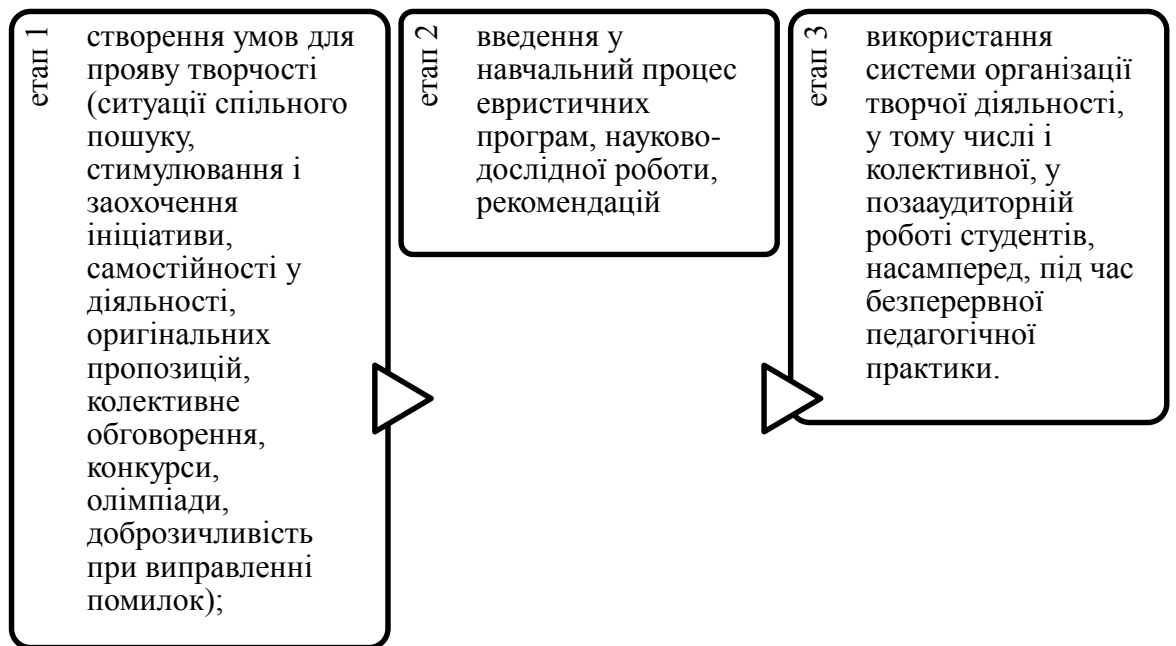
На думку Л.А. Калініної, «головним є перехід від діяльності предметно-інформаційної до професійно-ділової, від констатуючої до випереджувальної та перспективної, від репродуктивної до креативної» [8, с. 364]. Тому «одним з фундаментальних завдань системи освіти, що перебудовується на цьому етапі, є всебічне виховання й навчання фахівців, що мають високий креативний потенціал, навички адаптації до умов, що змінюються, і вимог ринку праці» [8, с. 363].

Ми погоджуємося із актуальною нагальністю таких перебудов. Це дає змогу реалізовувати творчий потенціал сучасної особистості на етапі активного освоєння нею нових просторів соціальної взаємодії. Відповідно, реалізується прагнення особистості та реалізації власних творчих можливостей та задатків.

Поняття творчих можливостей С.О. Сисоєва визначає як «сукупність творчих якостей особистості, що забезпечує фахівцю успіх у творчій діяльності» [13, с. 10].

Первинною умовою реалізації задатків як потенційних творчих здібностей особистості є діяльність, тобто активна взаємодія з оточуючою дійсністю, що передбачає створення активних умов навчально-виховної діяльності, і відповідно – реалізація потенційних можливостей особистості у цій діяльності ([11].

Можемо представити таку тріаду засобів реалізації творчих потенцій особистості у навчальній діяльності (рис. 1):

Рис. 1. Вимоги до реалізації творчих можливостей особистості у навчальній діяльності

Відмітимо, що ми акцентуємо деяку увагу на розвитку творчості саме у навчальній діяльності, з причини зростання ролі ЗВО та підвищення ролі прикладного аспекту навчальної діяльності у становленні сучасної молоді людини як суб'єкта творчої (та соціальної загалом) взаємодії. Ми вважаємо, що докорінні зміни у саморозвитку творчості можливі лише за умови принципової зміни підходів до навчання молоді. Це передбачає, зокрема, створення таких умов, за яких особистість перебуває в органічному для себе середовищі інформаційно-комунікаційних взаємин, та продукує творчий продукт відповідно до нагальних для неї запитів. Впровадження власних амбіцій та направлення інтелектуально-креативного потенціалу у продуктивний бік є запорукою становлення соціально та творчо успішної і розвиненої особистості [6; 9]

Творчий розвиток сучасної особистості неможливий без освоєння нею професійної діяльності та норм, за якими вона будується, через включеність у навчально-професійну діяльність на етапі професійної підготовки. На думку П.А. Казар'яна, «систему творчо-професійної підготовки неможливо

побудувати без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» професії, без аналізу особливостей включення носія цієї професії у соціум» [7, с. 116].

Отже, творчий підхід у навчальній діяльності студентів ЗВО реалізується за рахунок:

- суттєвого підвищення ролі мотиваційного складника у розвитку творчих здібностей студентів;
- стимулювання розвитку творчих здібностей завдяки формуванню умінь розв'язувати як типові завдання, так і креативні;
- вироблення нових якостей, необхідних для виконання професійних функцій;
- підвищення загальної інформаційної культури та рівня розвитку творчих здібностей.

Отже, принциповим для розвитку творчого складника професійної успішності та проактивності особистості є цілеспрямоване включення елементів творчого розвитку у повсякденну навчальну діяльність у ЗВО. Введення подібної навчально-освітньої тенденції на базовому рівні навчальної діяльності дозволить, на нашу думку, суттєво покращити загальні учбові результати студентів, включаючи студента як суб'єкта творчої діяльності у продуктивний пошук та активізацію навчально-творчого потенціалу.

Висновки. Результат проведеного огляду досліджень показали, що інтенсифікація процесів творчого розвитку особистості у навчальній діяльності є одним із пріоритетних завдань сучасної вищої школи. При цьому більшість дослідників приходять до висновків, що цілеспрямоване залучення студентів до творчої діяльності в умовах навчання призводить до поліпшення учбових результатів та активізації пошукової активності та креативного потенціалу під час навчання у ЗВО.

Перспективами подальших досліджень є розробки методологічного підґрунтя до застосування творчих технологій у роботі зі студентами,

перебудова навчальних програм із урахуванням вираженого творчого складника, переорієнтування додаткових (варіативних) навчальних блоків та модулів стосовно творчо орієнтованих підходів до їх виконання, та ін.

Список використаних джерел

1. Бабчук О.Г. Толерантність як складна властивість особистості в індивідуально-психологічному вимірі. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка*. 2010. Т. X. Вип. 16. С. 34-42.
2. Бужіна І.В. Професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя сучасної школи. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д.Ушинського*. 2011. №1-2. С. 49-54.
3. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія як аналогова модель психологічного супроводу. *Науковий вісник ПНПУ імені К.Д.Ушинського*. 2013. № 7-8. С.48-54.
4. Дегтяренко Т.В. Теоретико-методологічні засади рекреаційної психології в концепті міждисциплінарного та нейрогенетичного підходів. *Наука і освіта*. 2012. №10. С.66-71.
5. Журавльова Л.П., Коломієць Т. В. Структурно-динамічна модель міжособистісної взаємодії. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Сер. Психологія. 2013. Т. 8, вип. 22 (2). С. 17-25.
6. Казанжи М. Й. Фасилітація в підготовці фахівців соціономічного профілю. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова: Психологія*. 2015. Т.20. Вип.3. С. 31-42.
7. Казар'ян П.А. Професійний розвиток майбутнього психолога. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т.7. Вип. 42. С. 112-119.
8. Калініна Л.А. Формування креативної компетентності студентів ВНЗ культури. *Молодий вчений*. № 9 (49). 2017. С. 363-367.
9. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості студента. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх*

фахівців: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХНУ, 2014. С. 18-20.

10. Коновець С.В. Методологія дослідження проблеми творчого розвитку особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. № 4 (73). С. 67-83.

11. Курлянд З.Н. Розвиток педагогічного потенціалу майбутніх учителів з позиції мультиплікативного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Серія 16. «Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики». 2011. Вип. 14(24). С. 44-47.

12. Массанов А.В. Діагностика психологічних бар'єрів в творчій діяльності особистості. *Наука і освіта*. 2012. №10. С. 41-44.

13. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: монографія. К., ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2014. 404 с.

14. Томчук М.І. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. *Психологія і суспільство*. 2010. №4. С. 65-69.

15. Чебикін О.Я., Павлова І.Г. Становлення емоційної зрілості особистості. монографія. Одеса: СВД Черкасов, 2009. 230 с.

16. Шандрук С. Становлення креативної особистості: від творчого потенціалу до професіоналізму (текст на англ. мові). *Психологія і суспільство*. 2017. № 1. С. 139-144.

17. Шандрук С. Теоретична модель розвитку професійних творчих здібностей особистості практичного психолога. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 107-121.

18. Яблонська Т.М. Про форми, методи й технології реалізації експериментальної моделі рольової перспективи в університетській практиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 17. Вип. 21. 2012. С. 180-188.

References

1. Babchuk O.H. Tolerantnist yak skladna vlastyvist osobystosti v individualno-psykhologichnomu vymiri. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka. 2010. T. X. Vyp. 16. S. 34-42.
2. Buzhina I.V. Profesiino-pedahohichna spriamovanist osobystosti vchytelia suchasnoi shkoly. Naukovyi visnyk PDPU im. K.D.Ushynskoho. 2011. №1-2. S. 49-54.
3. Velytchenko L.K. Pedahohichna vzaiemodiia yak analohova model psykholohichnoho suprodu. Naukovyi visnyi PNPU imeni K.D.Ushynskoho. 2013. № 7-8. S.48-54.
4. Dehtiarenko T.V. Teoretyko-metodolohichni zasady rekreatsiinoi psykholohii v kontsepti mizhdystsyplinarnoho ta neurohenetychnoho pidkhodiv. Nauka i osvita. 2012. №10. S.66-71.
5. Zhuravlova L.P., Kolomiiets T. V. Strukturno-dynamichna model mizhosobystisnoi vzaiemodii. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Ser. Psykholohiia. 2013. T. 8, vyp. 22 (2). S. 17-25.
6. Kazanzhy M. Y. Fasylytatsiia v pidhotovtsi fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova: Psykholohiia. 2015. T.20. Vyp.3. S. 31-42.
7. Kazarian P.A. Profesiinyi rozvytok maibutnoho psykholoha. Aktualni problemy psykholohii. 2016. T.7. Vyp. 42. S. 112-119.
8. Kalinina L.A. Formuvannia kreatyvnoi kompetentnosti studentiv VNZ kultury. Molodyi vchenyi. № 9 (49). 2017. S. 363-367.
9. Karpenko Z. S. Aksiopsykholohiia osobystosti studenta. Aktualni pytannia teorii ta praktyky psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv: m-ly Vseukr. nauk.-prakt. konf. Khmelnytskyi: KhNU, 2014. S. 18-20.
10. Konovets S.V. Metodolohiia doslidzhennia problemy tvorchoho rozvytku osobystosti. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2016. № 4 (73). S. 67-83.

11. Kurliand Z.N. Rozvytok pedahohichnoho potentsialu maibutnykh uchyteliv z pozytsii multiplykatyvnoho pidkhodu. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova. Serii 16. «Tvorcha osobystist vchytelia: problemy teorii i praktyky». 2011. Vyp. 14(24). S. 44-47.
12. Massanov A.V. Diahnastyka psykholohichnykh barieriv v tvorchii diialnosti osobystosti. Nauka i osvita. 2012. №10. S. 41-44.
13. Sysoieva S.O. Tvorchyi rozvytok fakhivtsiv v umovakh mahistratury: monohrafiia. K., TOV «Vydavnyche pidpriemstvo «Edelveis», 2014. 404 s.
14. Tomchuk M.I. Metodolohichni zasady doslidzhennia ta formuvannia psykholohichnoi hotovnosti osobystosti do diialnosti. Psykholohiia i suspilstvo. 2010. №4. S. 65-69.
15. Chebykin O.Ia., Pavlova I.H. Stanovlennia emotsiinoi zrilosti osobystosti. monohrafiia. Odesa: SVD Cherkasov, 2009. 230 s.
16. Shandruk S. Stanovlennia kreatyvnoi osobystosti: vid tvorchoho potentsialu do profesionalizmu (tekst na anhl. movi). Psykholohiia i suspilstvo. 2017. № 1. S. 139-144.
17. Shandruk S. Teoretychna model rozvytku profesiinykh tvorchykh zdibnostei osobystosti praktychnoho psykholoha. Psykholohiia i suspilstvo. 2015. № 4. C. 107-121.
18. Yablonska T.M. Pro formy, metody y tekhnolohii realizatsii eksperymentalnoi modeli rolovoi perspektyvy v universytetskyi praktytsi. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 17. Vyp. 21. 2012. S. 180-188.